

Inflation i öst*

Inflationstakten i de västliga marknads-ekonomierna, däribland den svenska, har ökat dramatiskt under efterkrigstiden. Mellan 1959 och 1968 låg den årliga inflationstakten inom OECD-blocket under tre procent, 1969—1972 nådde den fem procent, 1973 var den nära åtta procent och 1974—1975 noterades tvåsiffriga tal [Calmfors-Lundberg, 1974, ss 11—12].

De problem som åtföljer (oförutsedd) inflation är välbekanta: inkomstens realvärde urholkas och kapital omfördelas från banksparare till låntagare. Om inflationstakten varierar avsevärt från år till år uppstår ett planeringsproblem. Därtill kommer att om inflationstakten i ett land avviker från inflationstakten i omgivande ekonomier så kan balansproblem uppstå i utrikeshandel och sysselsättning. Vi får således godtyckliga eller orättvisa omfördelningar av inkomster och förmögenheter, sänkt produktivitet och därmed materiellt välstånd och, slutligen, rubbningar av den samhällsekonomiska balansen som oftast i sista hand drabbar sysselsättningen. Detta är emellertid bara en förteckning över inflationens kostnader från en begränsad samhällsekonomisk synpunkt. Tjugotalets erfarenheter av hyperinflationen visar att

inflation kan ha mera djupgående verkningar än så.

Om inflationen blir mycket snabb i ett land, säg över 20—25 procent, kan förtroendet för det rådande samhällssystemet komma att allvarligt rubbas. Det finns talrika exempel på att så skett. Det inflationsskede vi nu befinner oss i behöver inte resultera i fullt så stora prisstegringar som 20—25 procent, men många har ändå tolkat den snabba inflationsutvecklingen under senare år som ett tecken på en djupgående kris för det ekonomiska systemet i väst. Både i England och Italien har tendenser till sammanbrott visat sig.

Mot den bakgrunden kan det vara intressant att undersöka hur ekonomier av annan typ än marknadsekonomin lyckats hantera inflationsproblemet. Den här uppsatsen tar upp inflationen i centralplanerade ekonomier till diskussion, närmare bestämt den i Östeuropa. Två huvudiakttagelser görs. För det första att inflationen i öst i stort sett tycks vara under kontroll. Vad som hänt i Polen under sommaren motsäger inte det. Förebådade, kraftiga prishöjningar på vissa livsmedel väckte protester just därför att människorna där sedan länge vant sig vid att leva utan prisstegringar. Svårare att förklara är varför prishöjningen måste göras så stor i ett steg. Här kommer planledningen med all säkerhet att retirera — och behålla kontrollen över inflationen. För det andra att man vinner denna kontroll till priset av svagheter på andra områden, t ex ifråga om effektiviteten. Hur det ena skall vägas mot det andra blir därför ett politiskt ställningstagande.

* Författaren vill tacka Lars Calmfors och Nils Lundgren för värdefulla synpunkter.

Civilekonom ROLF EIDEM arbetar vid Institutet för internationell ekonomi med en avhandling om centralplanering och valutakonvertibilitet. Han har tidigare medverkat i ett antal läroböcker i samhällsekonomi m m.

Tabell 1. Årlig prisstegring i Östeuropa och Västeuropa (OECD) i procent

	Bul- garien	Rumä- nien	Polen	Ungern	Tjecko- slova- kien	Öst- tyskland	Sovjet- unionen	Väst- europa
1950—1960	-3,4	1,5	6,0	4,8	-1,9 ^a	-6,8	-2,9	—
1960—1970	0,6	0,1	1,3	0,9	1,2	0,0	0,0	4,5 ^a
1970—1975	0,0 ^a	-0,1 ^a	1,5 ^a	2,6 ^a	0,1 ^a	-0,4 ^a	-0,1 ^a	11,7 ^a

^a 1962—1972; ^b 1970—1973; ^c 1970—1974; ^d 2:a kvartalet 1975; ^e 1955—1960; ^f 1973—1975

Källor: Västeuropa [Calmfors, L. m fl 1976], Östeuropa, se tabell 2

Inflationen i Östeuropa — den statistiska bilden

Med inflation menas vanligen en höjning av prisnivån på konsumtionsvaror. Att döma av förändringarna i det officiellt registrerade konsumentprisindex har inflationen i de östeuropeiska länderna inte utgjort något större problem någonsin under efterkrigstiden.

Det är egentligen bara Polen och Ungern, som under 1950-talet noterats för en genomsnittlig inflationstakt på över 4 procent. Och nästan hela denna prisstegring ägde rum under åren 1950—1955. Sedan 1955 har inflationstakten inte i något land överstigit 2,6 procent om man ser till den genomsnittliga, årliga prisstegringen enligt tabellens perioder. (Se tabell 1)

I några länder har prisnivån faktiskt sjunkit. Det inträffade mest på 1950-talet; i Sovjetunionen genomfördes populära prissänkningar på livsmedel på Stalins initiativ varje år i början av detta årtionde. Men även under 1970-talet har prisnivån varit fallande, t ex i Östtyskland.

Statistiken över prisutvecklingen i öst ger ett överväldigande intryck av stabilitet — jämfört med förhållandena i väst. Har de centralplanerade ekonomierna "löst" inflationsproblemet? För att besvara den frågan måste vi först övertyga oss om att det inte bara är fråga om något slags statistisk missvisning. Om vi blir lugnade på den punkten blir nästa uppgift att undersöka om — och på vilket sätt — de centralplanerade ekonomierna får betala för sin prisstabilitet i form av ineffektivitet eller olika yttringar av instabilitet, t ex en oförutsedd anpassning av sparande eller arbetsinsats. Om slutsatsen är att den iakttagna

prisstabiliteten i öst verkligen innebär en "överlägsenhet" jämfört med situationen i väst, blir det intressant att något utförligare beskriva dessa länders ekonomiska system för att, om möjligt, precisera vilka institutioner som antas vara avgörande för prisstabiliteten. Om förmågan att hålla inflationen stången är ett huvudkriterium vid valet av ekonomiskt system, vore det kanske idé att införa några av planekonomins inflationsstrategiska institutioner i marknadsekonomin? Hur har exempelvis planekonomierna gått till väga för att få bukt med de inflationsimpulser som i marknadsekonomierna utgår från arbetsmarknaden och den internationella ekonomin?

Konsumentprisindex i centralplanerade ekonomier

Att sammanfatta konsumentprisernas allmänna utveckling i en index är svårt. Det pågår en ständig diskussion om hur väl konsumentprisindex i Västeuropa egentligen återger det man vill veta — och vad man egentligen vill veta. I Östeuropa finns förutom för oss välkända svårigheter, vissa problem som är utmärkande för deras ekonomiska system.

Varor i konsumentprisindex — och utanför

Alla konsumtionsvaror (inkl tjänster) som ingår i officiella prisindex i centralplanerade ekonomier är centralt prisreglerade.¹ Men alla konsumtionsvarumarknader är inte prisreglerade. På de s k fria

¹ Ekonomiska reformer under senare år i t ex Ungern har medfört att detta inte längre gäller överallt, men som en sammanfattande beskrivning är påståendet fortfarande giltigt.

kolchoz-marknaderna, där kolchozbönder kan saluföra både sin privata jordbruksproduktion och i viss mån sina överskott i den kollektiva produktionen, är prisbildningen fri. Därutöver finns också andra marknader utanför det centralt överblickbara prissystemet. Det kan vara fråga om försäljning och byten av privata tjänster (som i marknadsekonomierna) eller om privat vidareförsäljning av begärliga varor, s k svarta marknader.

Att "tolka prisförändringar på dessa "utanför-marknader" i inflationstermer är besvärligt. Om det kunde fastställas att prishöjningen på det icke-officiella prisområdet hade *stigit* under en period kunde det sägas att ekonomin som helhet haft inflation. Någon sådan prisinformation står dock inte att få. Att prishöjningen på utanför-marknaderna är *högre* än på de prisreglerade marknaderna (för en uppsättning liknande varor) behöver inte innebära att de går upp kontinuerligt. Priserna kan ligga högre helt enkelt därför att hushållen är beredda att betala en extra slant för att slippa stå i kö på de prisreglerade marknaderna.

Avgränsningen av konsumentprisindex till enbart prisreglerade varor skapar osäkerhet om vilken den totala, faktiska prisutvecklingen varit, men det finns ingen anledning att tro att den döljer en fortlöpande inflation.

Vi måste också observera att priserna i den centralplanerade ekonomin visserligen fastställs av en statlig priskommitté på alla viktiga konsumtionsvaror representerade i konsumentprisindex och att dessa priser är avsedda att *ligga till grund* för detaljhandelns prissättning. Men det är inte säkert att dessa listpriser överensstämmer med de priser som faktiskt betalats. Den officiella konsumentprisindexen är därför en osäker mätare av den verkliga prishöjningen.

Nya varor och kvalitetsförändringar

I marknadsekonomierna är det ett välbekant fenomen från tider av priskontroll (prisstopp) att producenterna försöker återvinna det de riskerar att förlora på grund av priskontrollen genom att ändra produkten så att den blir billigare att tillverka. En sämre vara till oförändrat pris — det är också en form av prisstegring.

I vilken utsträckning mer eller mindre maskerade kvalitetsförändringar äger rum också i centralplanerade ekonomier är svårt att bedöma. Å ena sidan finns det alltid möjligheter att finansiera ett underskott i ett statligt företag via statsbudgeten, vilket borde ge producenterna relativt ringa anledning att med olika knep förändra kvaliteten åtminstone jämfört med situationen i en marknadsekonomi med priskontroll. Å andra sidan är priskontrollen i centralplanerade ekonomier allmän och långvarig, varför många producenter med tiden får antas ha lärt sig hur kvaliteter kan förändras på ett för företaget (och dess ledare) fördelaktigt sätt. Vilket nettoresultat i form av maskerade prishöjningar detta inneburit är omöjligt att säga.

Kvalitetsförändringar kan emellertid också beordras centralt för att ge konsumentprisindex en önskad utveckling. Genom att varan ändras kan den klassas som en helt *ny* produkt utan något direkt prissamband med sin föregångare. Någon prishöjning gentemot föregående års vara kan då inte registreras och prisindex kan hållas stabil.

Konsumentprisindex och de indirekta skatterna

Den registrerade officiella prishöjningen i de centralplanerade ekonomierna innefattar indirekta skatter, både positiva och negativa (= subventioner). Också i marknadsekonomierna är konsumentprisindex oftast en s k bruttoprisindex. Men där upphör likheterna. I marknadsekonomierna redovisas vanligen även en s k nettoprisindex — utan indirekta skatter — så att man kan se i vilken utsträckning (förändringen i) prishöjningen beror av indirekta skatter; i planekonomierna sker ingen sådan särredovisning. Man kan dock räkna med att de indirekta skatterna motsvarar en större andel av detaljhandelspriset i planekonomierna än i marknadsekonomierna. En uppskattning anger andelen i Sovjetunionen till ca 40 procent² [Bornstein 1965, s 301].

Vilken betydelse den centralplanerade ekonomins särskilda ordning på detta område har för inflationsproblemet är ² Gäller indirekta skatter också i partihandelsledet.

Tabell 2. Konsumentprisindex i Östeuropa 1950—1975
(1955 = 100)

	Sovjet	Östtyskl	Polen	Tjeckosl	Ungern	Rumänien	Bulg
1950	134,8	181,5	61,5	..	62,8	88,6	..
1951	123,2	..	..	..	75,9	..	..
1952	116,7	..	..	..	106,5	..	128,2
1953	105,8	..	109,4	115,6	106,0	..	119,2
1954	100,0	..	102,5	102,7	100,8	..	105,9
1955	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1956	100,0	98,7 ¹	99,0	97,3	99,0	98,2	91,8
1957	100,0	97,7	104,3	95,4	101,4	105,3	92,6
1958	102,2	92,7	107,1	95,3	101,7	106,8	92,3
1959	101,4	90,9	108,3	93,1	100,4	105,3	91,0
1960	100,7	89,7	110,2	91,1	100,1	103,0	90,6
1961	100,0	90,0	110,9	90,5	102,1	101,4	91,0
1962	101,4	90,6	113,6	91,6	102,6	100,5	94,2
1963	102,2	90,5	114,5	92,1	101,9	100,5	96,5
1964	102,2	90,3	115,9	92,6	102,4	101,8	96,8
1965	101,5	90,3	117,1	93,6	103,8	102,1	96,3
1966	100,8	90,0	118,5	93,9	105,8	102,1	96,1
1967	100,8	90,0	120,2	95,8	106,9	101,7	96,2
1968	100,9	90,1	122,2	97,0	107,0	103,0	100,0
1969	101,4	90,0	123,9	100,1	108,1	104,0	100,0
1970	101,2	89,8	125,3	102,7	109,5	104,1	96,6
1971	101,1	89,7	125,1	102,4	111,7	104,9	99,5
1972	100,9	89,2	125,0	102,1	114,9	104,9	99,5
1973	100,9	88,8	125,7	102,5	119,0	105,7	96,6
1974	100,9	88,4	133,4	102,9	120,8	103,5	..
1975			135,1 ¹	103,4 ¹	124,5 ¹		

Källor: FN — ECE, Incomes in Postwar Europe; ILO, Yearbook of Labour Statistic och Bulletin of Labour Statistics, Nationella Statistiska Årsböcker. Siffrorna t o m 1972 hämtade från Portes [1974]

¹ 2:a kvartalet.

inte utan vidare uppenbart. Om det hade kunnat fastställas att den indirekta skatten i en planekonomi sänkts vid oförändrad (brutto)prisnivå, skulle vi då kunna dra slutsatsen att nettoprisnivån hade stigit och att alltså inflation hade varit för handen? Nu kan detta svårigen fastställas och den fortsatta genomgången utgår från bruttoprisindex, dvs inklusive indirekta skatter. Det är ju också den storheten hushållen ställs inför i sina strävanden att få ut så mycket som möjligt av sina inkomster.

Sammanfattning

Slutsatsen av diskussionen kring konsumentprisindex i planekonomierna måste bli att även om det finns betydande inslag av osäkerhet i tolkningen av stati-

stiken så är de inte tillräckligt stora, ensidiga och inflationsinriktade för att förta intrycket av en anmärkningsvärd prisstabilitet i dessa ekonomier.

I-stället-för-inflations-symptom i planekonomin

När ekonomierna i väst drabbas av inflation kan det bero på att ett efterfrågeöverskott föreligger. När ekonomierna i öst i stor utsträckning klarat sig undan inflationen så beror det inte på att efterfrågeöverskott aldrig skulle förekomma i planekonomier, för det gör de. Men planekonomier reagerar annorlunda än marknadsekonomier på efterfrågeöverskott. Låt oss nu se vilka dessa andra reaktioner kan vara.

Efterfrågeinflation

Om ett efterfrågeöverskott hade föregat på den prisreglerade delen av varumarknaden, skulle detta kunna spilla över till icke-prisreglerade marknader och leda till en höjning av prisnivån där. I vilken utsträckning så skett är dock nära nog omöjligt att belägga med statistik. I motsvarande mån är det nära nog omöjligt att "bakvägen" fastställa hur stort efterfrågeöverskottet — och därmed den potentiella inflationen — varit.

Om ett efterfrågeöverskott kännetecknade varumarknaden i dess *helhet*³ skulle det innebära att folk inte fick köpa allt de önskade köpa vid sådana priser och alltså fick "pengar över". Om dessa pengar till stor del sättes in på banken borde alltså ett snabbt växande banksparande kunna ses som *en* indikation på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden. Något sådan ökat sparande kan inte statistiskt bekräftas [Portes 1975, s 23], dvs denna indikation på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden ger inte heller något klart utslag.

Ett problem är här att det är svårt att veta i vilken utsträckning dessa eventuella sparandeökningar tar formen av observerbart banksparande resp ökad kassahållning. En vanlig bankränta i Östeuropa är 3—4 procent, vilket vid oförändrad prisnivå innebär en (hög) realränta i samma storleksordning. Det finns därför anledning att tro att banksparandet utgör en viktig del i det totala hushållssparandet.

Men även om man visste hur banksparandet utvecklats, stode man inför problem. Frågan är nämligen i vilken utsträckning förändringar i banksparandet skall anses spegla hushållens reaktion vid *givna* inkomster på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden resp deras reaktion på *stigande* inkomster i allmänhet. Än en gång tycks det vara svårt att finna en variabel som kan ge någon kunskap om ett eventuellt efterfrågeöverskott på varumarknaden.

Antag nu att det kunde konstateras att (bank)sparandet i de centralplanerade ekonomierna hade ökat på ett sätt som

tydde på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden samt att denna situation bestått några månader utan någon synlig förbättring i bristläget. Då borde hushållens intresse av ökat sparande minska snabbt. Ett sätt att minska sparandet vore att hushållsmedlemmarna minskade sina arbetsinsatser så att inkomsterna blev lägre så att det blev mindre "pengar över", eller kanske inga alls. Om man kunde mäta upp en minskning i utbudet av arbetskraft skulle detta alltså kunna tyda på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden.

Man har försökt komma åt förändringar i arbetsutbudet genom att studera *dels* förvärvsfrekvensens utveckling, *dels* förändringar i övertidsarbete [Portes 1975, s 25]. Eftersom den genomsnittliga (män och kvinnor) förvärvsfrekvensen stigit och andelen övertidsarbete ökat snarare än minskat kan inte heller utvecklingen på detta område sägas tyda på något efterfrågeöverskott på varumarknaden.

Utän att här närmare gå in på definitionen av förvärvsarbete etc i statistiken kan man fråga sig om förändringar i förvärvsfrekvensen på något intressant sätt kan kopplas till förekomsten av eventuella efterfrågeöverskott på varumarknaden. Statistiken — uppdelad på män och kvinnor i Ungern 1950—1968 [Portes 1975 s 34] — visar en tämligen stabil förvärvsfrekvens för män på omkring 90 procent, medan den kvinnliga förvärvsfrekvensen fortlöpande stigit från ca 40 procent 1950 till 63 procent 1968. Utvecklingen på detta område har emellertid varit likartad i stora delar av den industrialiserade världen — och där i kombination med öppen inflation — varför det förefaller naturligt att knyta den till universella fenomen såsom ökade arbetskraftbehov och förbättrade utbildnings- och arbetsmöjligheter för kvinnor snarare än att se den som ett uttryck för anpassning till öppen inflation eller ett efterfrågeöverskott på varumarknaden.

Det är säkert rimligare att tänka sig att människor reagerar på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden genom att "finjustera" sitt arbetsutbud nedåt. I en värld med snäva, men klara, sociala och institutionella gränser för möjligheterna att själv välja arbete/ej arbete resp ar-

³ Dvs inklusive både prisreglerade och icke-prisreglerade marknader.

betstid kan förändringar i andelen övertidsarbete ge viss information om denna finjustering. Portes' ungerska data tyder inte på någon signifikant minskning i andelen övertidsarbete, snarare då en ökning. Även möjligheterna att utifrån uppgifter om andelen övertidsarbete dra slutsatser om eventuella förändringar i efterfrågeöverskott på varumarknaden är emellertid små. Allt övertidsarbete är *inte* en reaktion på efterfrågeöverskott på varumarknaden, utan kan bero på t ex olika, av planerna frambesvarna, variationer i behovet av arbetskraft.

Viktigare är dock att inte heller detta mått fångar upp den anpassning till ett eventuellt efterfrågeöverskott på varumarknaden, som kan ske inom ramen för den givna arbetstiden. Vid ackordslön kan inkomsten anpassas genom att man väljer ett lägre ackord än som vore möjligt att klara.

Ögonvittnesskildringar från östeuropeisk industri tyder på en låg arbetstakt jämfört med t ex svenska förhållanden. En *sänkning* i arbetstakten i planekonomin kan — men behöver inte — bero på att det föreligger ett efterfrågeöverskott på varumarknaden; men en *låg* arbetstakt kan definitivt inte tolkas som ett uttryck för ett mer eller mindre *bestående* sådant efterfrågeöverskott.

Det finns således olika fenomen i den centralplanerade ekonomin som skulle kunna bero på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden. I en del fall är statistiken otillräcklig för ingående studier av sambandet, i andra fall tycks statistiken innebära att indikationerna på ett efterfrågeöverskott på varumarknaden är svaga. Därför är det svårt att binda planekonomin vid hypotesen om ett mer eller mindre permanent efterfrågeöverskott på varumarknaden, med åtföljande anpassningsrörelser "i-stället-för-inflation". Det betyder inte utan vidare att planekonomin automatiskt kan ombesörja att utbud och efterfrågan på varumarknaden är lika stora. Men det kan vara en fingervisning om att inflationsanalys i planekonomin utifrån marknadsekonomins speciella reaktionsmönster (på olika sikt) kan leda fel, en misstanke som kommer att diskuteras senare i uppsatsen.

Kostnadsinflation

Antag att det är en i allt väsentligt riktig iakttagelse att planekonomin — i dess östeuropeiska tappning och vid *givna* löner — kan undgå att kraftiga efterfrågeöverskott uppstår på varumarknaden. Vad händer nu om lönerna till följd av exempelvis internt fackligt konkurrerande stiger snabbt? Och om produktionskostnaderna stiger i ungefär samma omfattning? Kommer planekonomin då att drabbas av öppen inflation?

Knappast! Förhandlingsordningen på arbetsmarknaden i planekonomin är vanligen sådan, att staten/arbetsgivaren har möjlighet att med ganska god precision förutse vilken löneökning som kommer att äga rum. Om den centrala planmyndigheten ändå skulle missbedöma situationen — och produktionskostnaderna stiga — så kommer inte mycket att hända med priserna i *detaljhandelsledet*. I *partihandelsledet* kan visserligen sådana kostnadshöjningar i princip slå igenom i priserna, men det får ingen betydelse för detaljhandelspriserna.

Det ligger inget automatiskt eller naturnödvändigt i det. Det beror helt enkelt på att man fattat ett politiskt beslut att detaljhandelspriserna inte skall höjas. Kostnadsstegringar vid inköp från partihandeln kommer att minska marginalerna i detaljhandeln. En första försvarslinje mot detta inflationshot är att sänka de indirekta skatterna eller att subventionera detaljhandeln. Om inte sådana åtgärder kompletteras med ökade direkta skatter kan ett efterfrågeöverskott uppstå med risk för efterfrågeinflation. Innebörden av ett sådant överskott har diskuterats i föregående avsnitt.

Den s k kostnadsinflation, som skulle inträffa i en marknadsekonomi när lönerna växer snabbare än produktiviteten, skulle alltså inte behöva äga rum i planekonomin. I-stället-för-inflations-symptom i planekonomin i en sådan situation skulle vara *omläggningar* av skatter av olika slag för att hålla inkomsten uppe i detaljhandelsledet, eftersom detaljhandelsföretagen inte får kompensera sig för kostnadsstegringar genom att höja priserna. Bristen på data gör det omöjligt att utifrån försöka ta reda på om kostnadsinflationen verkligen är ett problem i planekonomierna. Med kän-

nedom om hur stark ställning den centrala planmyndigheten har gentemot facket är det dock troligt att löneökningarna har begränsats så att de inte överstigit produktivitetsökningen [Wiles 1974, s 232].

Även om planekonomin fått bukt med den inhemska kostnadsinflationen återstår emellertid den *importerade* prisstegringens problem. Hur har planekonomierna klarat av dessa?

Principen att priserna i *detaljhandelsledet* skall förbli fixa gör ingen skillnad mellan varor som (kan) importeras och exporteras och varor, som inte är föremål för internationell handel. Genom ett system av sk utrikeshandelsföretag som köper exportvaror av resp säljer importvaror till inhemska grossister till *fixa* interna priser och exporterar resp importerar till *rörliga* världsmarknadspriser har den interna prisutvecklingen avskärmats från den internationella. De vinster och förluster som kan uppstå (vid givna växelkurser) till följd av skillnader i prisutvecklingen balanseras om så behövs via statsbudgeten ("Preisausgleich") [Wiles 1968, s 130 ff]. Om detta skulle resultera i nettosubventioner till utrikeshandelsföretagen skulle man få mer pengar ute i ekonomin, vilket kunde verka inflationsdrivande. Men balanseringar skulle också kunna ta formen av inbetalningar till budgeten. Här finns alltså ingenting av den *automatik* i överföringen av internationella prisförändringar till den nationella varumarknaden som karakteriserar marknadsekonomierna.

Allt detta innebär inte att den internationella prisutvecklingen — förändringar i bytesförhållandet etc — saknar betydelse för planekonomins utrikeshandel. Stiger världsmarknadspriserna på råvaror jämfört med priserna på färdigvaror kommer planerna naturligtvis att beakta det och ändra export- och importvolymen. Men man kommer inte att tillåta att konsumentpriserna på hemmamarknaden stiger som ett resultat av internationella prisstegringar.

I stället för kostnadsinflation av importerad typ har alltså planekonomierna ett administrativt system för utrikeshandel som gör det möjligt att isolera och bibehålla den interna prisnivån i detaljhandelsledet. Planekonomin kan därige-

nom åstadkomma prisstabilitet också när den omgivande världen kännetecknas av inflation.

Inflationssäkerhetens pris

I detta avsnitt skall vi diskutera om det värdefulla inflationsskydd, som planekonomin uppenbarligen kan ge, också innebär några samhällsekonomiska *kostnader*, som bör påverka bedömningen av det. Först behandlas varumarknaden, sedan arbetsmarknad och utrikeshandel.

Varumarknadens informationskostnader

Ovan har vi alltså på grundval av vissa uteblivna anpassningsrörelser i sparande etc ansett oss kunna härleda ett slags jämvikt på varumarknaden⁴ i *dess helhet*. Det betyder inte att varje *delmarknad* också varit i jämvikt. I princip skulle alla delmarknader ha kunnat befinna sig i ojämvikt — om än i en viss konstellation — utan att detta behövde vara oförenligt med jämvikt på varumarknaden i *dess helhet*. Hur många marknader som varit i ojämvikt är naturligtvis omöjligt att säga, men de omvittnade problemen med både köer och osålda lager tyder på att ett stort antal marknader inte präglats av jämviktspriser (även om tolkningen av köfenomenet i planekonomin är litet mer komplicerad än man tror).

För att man skall förstå planekonomins problem med ojämvikt eller obalans på olika delvarumarknader är två förutsättningar viktiga att känna till: för *det första*, att planekonomins styresmän vill hålla både prisnivån och priserna på delvarumarknaderna *fixa*; för *det andra*, att priserna i en marknadsekonomi utför ett viktigt informationsarbete. När marknadsekonomin tillåter priserna att röra sig fritt har detta främst en *allokeringspolitisk* motivering; om en vara blir mer knapp till följd av t ex en ökning i efterfrågan så stiger priset, vilket utgör en signal till producenterna att öka produktionen och till konsumenterna att något vrida över sin efterfrågan mot andra varor, som nu blivit relativt billigare. Vid det nya, högre priset kan marknads-

⁴ Att varken utbuds- eller efterfrågeöverskott är för handen, dvs att utbud och efterfrågan är lika stora.

jämvikt ånyo etableras, dvs utbud och efterfrågan åter komma i balans. Samtidigt som prissignalerna hjälper till att omallokera resurser mellan olika marknader, innehåller priserna i detta system det viktiga meddelandet att varor (med stor sannolikhet) finns att få till det noterade marknadspriset. De fritt rörliga priserna kan ses som ett medel att identifiera och eliminera tillstånd av obalans på delmarknaderna — och därmed på varumarknaden i dess helhet.

Men i de centralplanerade ekonomier-na har man alltså avhänt sig detta medel — att låta priser eller prisförändringar ge information om tillståndet på olika marknader. Det skapar problem både för producenter/centralplanerare och köparhushåll.

Antag nu att centralplanerarna be-träffande huvuddelen⁵ av konsumtions-varorna vill att obalansen på delmarknaderna skall vara så liten som möjligt. Eftersom några prissignaler inte utsänds från delmarknaderna, måste tydligen centralplanerarna skaffa information om eventuella utbuds- och efterfrågeöverskott på andra vägar. Medan information om utbudsöverskotten kan skaffas utifrån oplanerade lagerökningar, är efterfråge-överskotten svårare att identifiera ("hur mycket mer borde man haft i lager?"). En möjlighet vore att betrakta köer som ett uttryck för efterfrågeöverskott: ju längre en kö är, desto större skulle efterfrågeöverskottet antas vara. Men därifrån till att "översätta" köns längd till en produktionsvolym, som skulle åstadkomma balans på marknaden, är stegen många och långa.

För det första är det svårt att mäta köernas längd och, än mer, den potentiella efterfrågan de representerar. De väntekostnader, som köandet innebär, kan motivera att man köar åt varandra och att man efterfrågar mer än man för tillfället behöver till undvikande av framtida kökostnader. För det andra är det inte säkert att kön i sin helhet är ett

uttryck för överskottsefterfrågan på den aktuella *varan*. Det kan också vara fråga om underbemanning inom detaljhandeln, varvid en del av kön rimligen får tolkas som otillfredsställd efterfrågan på *expeditjänster*. För det tredje står planerarna inför ett besvärligt interdependensproblem: även om det vore möjligt att ge *varje* kö för sig en adekvat "volym-innebörd" är det inte troligt att en omplanering av konsumtionsutbudet på *alla* delmarknader skulle resultera i den förutsedda minskningen i köerna på grund av det komplicerade ömsesidiga *beroendet* mellan efterfrågan på delmarknaderna.

Problemen för centralplanerarna att avlyssna de svårtolkade signalerna från delmarknaderna tycks också lett till att de förlitat sig på information av annan art för sin planering av konsumtionsutbudet. Förebilderna för konsumtionsmönstret hämtas nämligen i minst lika stor omfattning från konsumtionsutvecklingen i andra länder som från förhållandena på hemmamarknaderna. I båda fallen blir precisionen sannolikt rätt ringa.

Det förefaller därmed som om inflationsbekämpning vid fixa relativpriser innebär en sämre anpassning av utbudet till konsumtionsefterfrågan, än vid rörliga relativpriser. Prisstabiliteten i den centralplanerade ekonomin åtföljs troligen av betydande allokeringss**for**luster. Man kan också undra hur hög sannolikheten kan vara för att ett system med sådana risker för obalans på *delmarknaderna* alltid skall kännetecknas av jämvikt eller balans *totalt* sett. Det problemet behandlas dock inte här.

Så långt utbudssidan. Vilka konsekvenser får då en ordning med fixa priser på efterfrågesidan? Innebördens för hushållen av spridningen i storlek hos efterfrågeöverskotten — och utbudsöverskotten! — är att diskpriserna på olika varor utgör ett bräckligt underlag för inköpsplaneringen. Som redan nämnts har priserna i planekonomin vanligen *inte* den egenskapen, att de talar om att vilket hushåll som helst kan räkna med att kunna köpa hur mycket som helst vid rådande marknadspriser. Därför måste hushållen i den centralplanerade ekonomin *komplettera* den rena prisinformationen med information om

⁵ Uttrycket "huvuddelen" motiveras av att det kan finnas vissa varor, ifråga om vilka centralplanerarna har en mycket bestämd önskan att stimulera eller motarbeta konsumtionen och därför inte heller arbetar aktivt på att uppnå något slags marknadsjämvikt.

sannolikheten för att den sökta varan verkligen finns i önskad mängd när man skall göra sitt inköp (sökkostnader). Många gånger kan det bli nödvändigt att köa för att få en vara, vilket innebär väntekostnader. Missbedömningar av tillgängligheten ger upphov till "besvikelsekostnader" och nya sök- och väntekostnader. Vi kan kalla dessa olika kostnader *extra informationskostnader* (utöver kostnaden för att inhämta ren prisinformation, som är låg i ett system med fasta priser).⁶

De *verkliga* priserna på konsumtionsvarumarknaderna — dvs de priser till vilka varan säkert kan erhållas i önskad mängd — består därför av två komponenter: *dels* kostnaden för själva varan (diskpriset), *dels* den extra informationskostnaden. Inför ett inköp måste hushållet väga sin förväntade nytta av en vara mot *summan* av dessa båda kostnader. Antag nu att det är *möjligt* att beräkna den extra informationskostnaden för "säkert köp"; varje hushåll beräknar då — utifrån sina preferenser, sina kunskaper om tillståndet på olika marknader, sina alternativkostnader för att köa etc — sin egen extra informationskostnad på olika delmarknader och bestämmer sedan på vilka marknader det skall uppträda resp köpa.

Detta är dock knappast en realistisk modell för hushållens inköpsplanering i centralplanerade ekonomier. En korrekt bedömning av varutillgängligheten skulle i princip förutsätta att varje hushåll (åtminstone lokalt) hade information om hur alla andra hushåll bedömde varutillgängligheten; ny information skulle förändra bedömningen hos "vårt" hushåll men samtidigt också hos alla andra hushåll med återverkningar på "vår" bedömning. De privata kostnaderna för en "perfekt" lösning av dessa informationsproblem är sannolikt så höga att hushållen istället uppträder mer på känn på olika delmarknader. Vi kan se det så att hushållen, istället för att *i förväg* göra en noggrann planering av sina inköp med hänsyn till det förutsedda "verkliga" priset på olika varor, förlägger sina anpassningskostnader till själva *inköpstillfället* och därefter. Svårigheterna för hushållen att utifrån tidigare bristsituationer förutse centralplanerarnas reaktio-

ner i form av t ex ökat utbud har säkert bidragit till att minska intresset för inköpsplanering bland hushållen. Den rörlighet mellan olika marknader som denna mer intuitiva sökprocess framkallat har gjort det nödvändigt att förlägga "planeringen" så nära inköpstillfället som möjligt för att informationen om marknaden skall vara så aktuell som möjligt.

Slutsatsen av denna kortfattade diskussion av hushållens anpassningsproblem på konsumtionsvarumarknader med fixa priser måste bli att sök- och väntekostnaderna i ett sådant system tenderar att bli relativt höga [Nyboe-Andersen 1969, s 227]. Tvärtemot vad man kunde tro *förfärras* sannolikt hushållens planeringsproblem vid fixa priser jämfört med en ordning där priserna alltid ger direkt upplysning om varors tillgänglighet. Även på hushållssidan kan den "totala" prisstabiliteten därför antas innebära *allokeringsförluster*. Dessa allokeringarförluster är väsentligen ett uttryck för det faktum att centralplanering av konsumtionsutbudet vid fixa priser inte innebär någon patentlösning av informationsproblemen. Jämfört med marknadsekonomin innebär det centralplanerade systemet på detta område att en stor del av prisernas signalfunktioner övertagits av centralplanerarna resp av hushållen själva. Det har gjort informationssystemet mindre "automatiskt" och därmed bidragit till att öka — snarare än att minska — osäkerhetsinslaget i systemet. Det är denna ökade osäkerhet som förorsakar allokeringarförlusterna.

Ett annat problem är att de på många marknader relativt stora *skillnaderna* mellan det officiella priset och det "verkliga" priset (för säkert köp inom viss tid) skapat incitament för människor att på olika vägar försöka komma åt varor så nära det officiella priset som möjligt för att sedan sälja vidare med god avans på *svarta marknaden*. Sådana affärer kan visserligen vara välfärdsteoretiskt välmotiverade genom de "överflyttningssvinster" som görs. Men det centrala i sammanhanget är att ett system byggt på köransonering inte orkar bära det tryck ett sådant system kan generera, utan delvis spontant kan övergå till

⁶ Vi bortser då från problem med kvalitetsförändringar o d.

prisransonering (marknadsallokering) på sidomarknader. Det säger sig självt att *standardfördelningen* i ett samhälle modifieras av förekomsten av svarta marknader.

En annan metod att lyckas på bristmarknader är att "investera i kontakter" på ett sådant sätt att man på omvägar utanför marknaden kan komma över begärliga varor. Det kan vara fråga om att söka vinna medlemskap i partiet eller någon annan organisation, vars medlemmar har företrädesrätt på vissa marknader, eller helt enkelt att genom släktskap, vänskap, bestickning etc skaffa sig en fördelaktig position på marknaden. Åtgärder av dessa slag får också betydelse för den faktiska standardfördelningen.

Även om det är svårt att veta något bestämt om omfattningen av verksamheterna på svarta marknaden resp "kontaktmarknaden" kan de säkert betraktas som allvarliga, oönskade inslag i systemet [Mårtensson 1972]. Läger man därtill de allokeringsofluster som kan antas uppstå i ett system med centralplanerat konsumtionsvaruutbud vid fixa priser, ger detta en mera nyanserad bild av de samhällsekonomiska kostnaderna för prisregleringen som håller inflationen i schack. Hur mycket resurser åtgår t ex för köande om vi tänker oss att kötiden värderas efter marknadsmässig lön?

De problem som behandlats i detta avsnitt har visserligen inget *direkt* samband med inflationstakten. Men de är ett resultat av att man valt en antiinflationstrategi med fasta priser över hela linjen. Därmed är de också en del av problemet inflation i centralplanerade ekonomier.

Efterfrågeöverskott på varumarknaden?

Planekonomierna har åsatt prisstabilitet ett högt politiskt värde. Men man har inte sett någon möjlighet att kombinera stabilitet i *prisnivån* med rörlighet i de *relativa* priserna. De fixa relativpriserna har lett till betydande obalans på många delmarknader. Därför förefaller det osannolikt att varumarknaden i sin helhet skulle ha varit i jämvikt, som tidigare påståtts med utgångspunkt i den uteblivna anpassningen på andra områ-

den (till ett potentiellt efterfrågeöverskott på varumarknaden).

Finns det något *annat* sätt att bilda sig en uppfattning om hur troligt det är att ett efterfrågeöverskott skulle kunna uppstå på varumarknaden i en planekonomi?

En förutsättning för att inflation skall kunna undvikas i marknadsekonomin är att utbud och efterfrågan på varumarknaden i dess helhet är lika stora, dvs att förekommande utbuds- och efterfrågeöverskott på olika delmarknader "väger upp" varandra. Antag nu att man i en planekonomi utgår ifrån en situation med en uppsättning utbuds- och efterfrågeöverskott som uppfyller detta villkor. Vi bortser då från de svårigheter att identifiera efterfrågeöverskottens storlek, som påtalades i föregående avsnitt. Antag vidare att man centralt planerar att öka utbudet av konsumtionsvaror med, säg, 8 procent och att efterfrågan på konsumtionsvaror likaledes förutses öka med 8 procent. Hur sannolikt är det att planer av denna art verkligen resulterar i fortsatt jämvikt på varumarknaden?

Vad gäller *utbudet* av konsumtionsvaror kan man gissa att propagandavärdet av höga, planerade ökningstal på detta område tenderar att driva upp ambitionerna hos centralplanerarna att sätta höga plantal. Fenomenet "planering utan marginaler" (taut planning) [Hunter 1961] kan därför antas få särskild betydelse här. En planerad ökning av utbudet av konsumtionsvaror på 8 procent kanske resulterar i en faktisk ökning med 6 procent.

Samtidigt är konsumtionsvaror slutprodukter, vilket gör dem lämpade att i högre grad än produkter i tidigare förädlingsled bära anpassningsbördan när resurser behövs för att fylla luckor i planen. Flaskhalsar i tidigare förädlingsled får ju återverkningar i alla senare led, med dyrbar omplanering som tänkbar konsekvens, medan inskränkningar i utbudet av slutprodukter är lättare för planerarna att hantera. Av dessa skäl kan man misstänka att det faktiska utbudet av konsumtionsvaror ej sällan blir *mindre* än det planerade.

På *efterfrågesidan* verkar likartade krafter som tenderar att göra den fak-

tiska efterfrågan *större* än den planerade. Än en gång är det planerarnas benägenhet att i sin strävan efter så höga planmål som möjligt formulera realistiska planer som skapar problem: den totala, utbetalda lönesumman tenderar nämligen att överstiga den planerade. När planer av denna art sätts i verket uppstår lätt bristsituationer på olika varuområden (i alla förädlingsled) som måste avhjälpas med extra insatser av arbetskraft. Alla företag har visserligen i förväg erhållit en högsta utbetalbar lönesumma att disponera under planperioden med den statliga (vanligen allena rådan- de) affärsbanken som sträng kontrollant av att löneplanen fullföljs. Men det är produktionsvolymen som är huvudmålet för företaget. I den mån produktionsmålet inte kan uppnås inom den givna löneramen kommer banken normalt inte att tveka att finansiera extrainsatsen och överskrida ramen⁷ [Wiles 1968, s 48]. Ju fler överskridanden som görs, desto mer kommer den utbetalda lönesumman att överstiga den planerade. Desto större blir samtidigt risken för att utbud och efterfrågan på varumarknaden råkar i obalans, dvs att ett efterfrågeöverskott uppstår.

Kostnadsinflation och arbetsmarknad

Problem av denna art förutsätter inte nödvändigtvis regelrätt produktionsstörningar. Även om den centralplanerade ekonomin inte innefattar något formellt löneförhandlingssystem, så är arbetsmarknaden väsentligen en konkurrensmarknad. Företagen konkurrerar om arbetskraft, särskilt välutbildad sådan, vilket tenderar att pressa upp lönerna, först på delmarknader där efterfrågeöverskotten är särskilt stora och sedan även på arbetsmarknaden i övrigt. Centralt fastställda lönetariffer för befattningar av olika typer begränsar visserligen företagets handlingsfrihet när det gäller att konkurrera om arbetskraften med löner, men företagen kan ofta placera in nyanställda i nya befattningar och därigenom åstadkomma den nödvändiga löneökningen utan att formellt bryta mot det centrala tariffsystemet. Det är en sak att centralt sätta lönen för en viss befattning, en helt annan att också se till att den som får befattningen har de nöd-

vändiga kvalifikationerna och — om de finns — att se till att arbetsinsatsen motsvarar lönen. Här står den centrala planmyndigheten inför enorma övervakningsproblem, som inte underlättas av att den restriktion, som den planerade maximala lönesumman i företaget utgör, inte tycks behöva iaktas så strängt.

Vi kan alltså tala om ett *löneglidnings*-problem även i centralplanerade ekonomier, även om det på grund av arbetsmarknadens speciella karaktär — centralt bestämda lönetariffer, ingen organiserad arbetsförmedling etc — ser annorlunda ut än i marknadsekonomierna. Avsaknaden av en formell förhandlingsordning i de förra kan t ex antas innebära att observerade skillnader i löneutvecklingen mellan olika yrkesgrupper genom löneglidning inte på samma omedelbara sätt som i väst ger upphov till kompensationskrav från eftersläpande grupper [Wiles 1974, s 233].

Det finns tydligen även i planekonomin vissa institutionella mekanismer som bär frön till både efterfråge- och kostnadsinflation. Att fröna inte växt upp till någon inflation att tala om beror naturligtvis på politikernas benhårda strävan efter stabila priser. Men man undrar hur ekonomin anpassat sig i situationen av t ex efterfrågeöverskott på varumarknaden om det inte skett i form av ökat sparande etc. Har man här att göra med speciella attityder och beteenden hos hushållen, som är svåra att komma åt med vanlig ekonomisk teori? Eller är det så att centralplanerarna alltid är observanta på ojämviktsituationer av antytt slag och aldrig låter dem växa sig hotfullt stora? Mest troligt är väl att hushållen vid kritiska tillfällen får utföra en anpassning både som konsumenter och producenter i form av, säg en centralt beslutad minskning av den planerade löneökningen.

Mer eller mindre oväntade anpassningsrörelser av detta slag kan också ses som en samhällsekonomisk kostnad

⁷ Det ligger en uppenbar nationalekonomisk logik i denna princip i en centralplanerad ekonomi. Avsaknaden av "lokala" anpassningsmekanismer gör omplaneringar till följd av oplanerat produktionsbortfall så omfattande och dyrbara att de motiverar betydande extrainsatser av arbete för att skaffa fram ersättningsproduktion.

för en anti-inflationspolitik med fixa priser.

Prisstabilitet och utrikeshandel i planekonomin

Som redan sagts finns det ingen automatisk förbindelse mellan den utländska prisnivån och den i planekonomin; växelkurserna saknar betydelse. Därmed har planekonomin frånhänt sig viktig information om hur dess internationella konkurrenskraft utvecklas, hur mycket som kan exporteras och importeras med bibehållen jämvikt i utrikesbetalningarna. Men man har vunnit en betydande handlingsfrihet för sin interna prispolitik, som alltså kan drivas med sikte på nollinflation och fixa relativpriser [Eidem 1976 s 115 ff].

Isoleringen av hemmamarknaden får konsekvenser på många områden (bristen på konkurrens leder till långsam teknisk förnyelse osv). Alla dessa konsekvenser är inte ett resultat av prispolitiska hänsyn, utan också av försörjningspolitiska och andra. Men man gör nog inget större misstag om man säger att centralplanerarnas önskan att få föra en självständig prispolitik vägt tungt.

Liksom på konsumtionsvarumarknaden är det troligt att planekonomin internationella ekonomiska utbyte innebär effektivitetsförluster på grund av svaga prissignaler.

Planekonomin, inflationen och arbetslösheten

Men om planekonomin nu kan undgå inflation — låt vara till priset av stora effektivitetsförluster — borde den då inte få problem med arbetslösheten i stället? Vad gäller marknadsekonomin har man ju länge trott — även om det inte är "bevisat" — att inflationstakt och arbetslöshet är motriktade, dvs ju lägre inflationstakten är desto större får man räkna med att arbetslösheten måste vara. Eller kan planekonomin klara arbetslöshetsproblemet *samtidigt som man klarar inflationsproblemet?*

Svaret på frågan är — i princip — ja; planekonomierna har ingen *officiellt registrerad* arbetslöshet. Det betyder inte att inga går arbetslösa tex i skarven mellan två jobb etc, men någon omfat-

tande arbetslöshet av den art som förekommer i marknadsekonomierna har inte varit för handen någonsin i Östeuropas planekonomier.

En ofta anförd förklaring till detta är att de konjunkturella variationer i efterfrågan på arbetskraft som i marknadsekonomierna åstadkoms både via skiftningar i företagens investeringar och i exportefterfrågan inte förekommer i planekonomier. Denna förklaring har under senare tid alltmer ifrågasatts och behöver därför kompletteras med en annan och viktigare: de anställdas rätt till arbete är inskriven i författningen, vilket i praktiken tycks innebära, att de i huvudsak har rätt att själva bestämma när de vill lämna sitt arbete! Företagsledningarna i planekonomierna ondgör sig ofta över svårigheterna att minska personalen.

Ett sätt att se arbetslöshetsproblemet är att se det som ett informationsproblem. Om bara alla arbetslösa hade kunnat förutse att deras bransch eller företag erbjöd nya sysselsättningsmöjligheter hade arbetslösheten kunnat undvikas. Om företagen alltid visste var arbetskraft skulle komma att bli ledig etc skulle arbetslöshetsproblemet bli betydligt mindre. Det gäller både marknadsekonomin och planekonomin.

Båda systemen har — inte oväntat — misslyckats med att lösa detta gigantiska informationsproblem. Men de har valt att misslyckas på olika sätt: i marknadsekonomin tvingas människor ut i arbetslöshet för att själva bäst möjligt finna ett nytt arbete med hjälp av visst ekonomiskt understöd och arbetsförmedling; i planekonomin får människor gå kvar i sitt arbete tills de önskar lämna det — även om de lämnar ett obetydligt bidrag till produktionen — vilket kan ses som ett slags inbyggt arbetslöshetsunderstöd. Vilken lösning som innebär den minsta välfärdsförlusten är svårt att säga. En vanlig misstanke bland forskare i väst är att den långsammare omfördelningen av arbetskraften i planekonomierna innebär betydande produktionsförluster.

I vilken utsträckning har nu denna speciella arbetsmarknadsordning inrättats efter de krav som önskemålet om prisstabilitet medfört? Det är omöjligt — och knappast meningsfullt — att utreda. Målen har mesta tiden varit *både* full

sysselsättning och prisstabilitet. Litet tillspetsat skulle man kunna säga att medan man i marknadsekonomin först ombesörjde de institutioner som kunde ge hög *effektivitet* i produktionen och fick *stabilitets*problem (inflation och arbetslöshet) i släptåg, så började man i planekonomin med att fixera en *stabil* prisnivå och en *stabil* full sysselsättning och fick effektivitetsproblem i stället!

Prisstabiliteten och inkomstfördelningen

Inflationens härjningar i inkomstfördelningen är dess värsta sida. Eftersom planekonomierna i allt väsentligt lyckats hålla prisnivån stabil har man där nedbringt de osynliga inkomstomfördelningar inflationen alltid för med sig. Få länder i världen torde ge småsparare i bank en så hög realränta som planekonomierna.

Till detta skall blott ett par synpunkter fogas. För det första, att den ideologiskt betingade (relativa)⁸ avsaknaden av realvärdesäkra planeringsobjekt såsom fastigheter, aktier, kapitalföremål etc har gjort det särskilt viktigt att just planekonomierna gått in för prisstabilitet.

För det andra, att efterfrågeöverskott med brist på delmarknaderna många gånger skapat situationer som gynnat

förslagna människor och missgynnat andra på ett sätt som kan påminna om hur inflationen kan slå mellan individer. Det minskar värdet av planekonomins speciella grepp på inflationsproblemet.

Referenser

- Bornstein, M., [1965], "The Soviet Price System" i Bornstein, M. (ed) *Comparative Economic System*, Homewood 1965, s 278—309
- Calmfors, L.—Lundberg, E., [1974], *Inflation och arbetslöshet*, Stockholm
- Calmfors, L. m fl, [1976], *Den onödiga inflationen*, Västerås
- Eidem, R., [1976], *Planekonomi eller ramhushållning? Ekonomiska reformer i Östeuropa*, SNS, Stockholm
- Hunter, H., [1961], "Optimum Tautness in Development Planning", *Economic Development and Cultural Change*, Vol 9, No 4, Part 1, s 561—572
- Mårtensson, O., [1972], "Muta tjänstemän ett måste i Polen", (referat av artikel i *Polityka*), *GHT*, 15.8
- Nyboe-Andersen, P., [1969], *Det Sovjetiske Samfund*, Köpenhamn
- Portes, R., [1974], "Macroeconomic Equilibrium under Central Planning", IIES Seminar paper, Stockholm
- Wiles, P.J.D., [1968], *Communist International Economics*, Oxford
- [1974], "Anti-Inflationary Policies: East-West", CESES, (Seminarium Venedig), Milano

⁸ Det finns ett betydande enskilt ägande av villor, särskilt på landet, i Östeuropa.